

Neurotyzm a zachowanie twórcze młodzieży akademickiej

1. Wprowadzenie

Badania neurotyczności i jej roli w funkcjonowaniu człowieka wynikają z przekonania, że ze zbyt dużym neurotyzmem współwystępuje niezrównoważenie emocjonalne, brak wytrwałości, wysoki poziom napięcia wewnętrznego oraz lęk. Rezultaty badań przeprowadzonych w ostatnich latach w wielu krajach prowadzą zgodnie do wyodrębnienia pięciu głównych czynników (wymiarów) osobowości, „Big-Five”, które stanowią: 1) ekstrawersja (aktywność, energia, asertywność, entuzjazm, wychodzenie naprzeciw, gadatliwość, 2) skłonność do zgody “zgodliwość” (agreeableness) (tzn. docenianie innych, wybaczenie, hojność, ufność, uprzejmość), 3) sumienność (conscientiousness) (efektywność, dobre zorganizowanie, rzetelność, planowość, odpowiedzialność), 4) neurotyzm (łękliwość, napięcie, litowanie się nad sobą, niestałość, drażliwość, zakłopotanie), 5) otwartość (artyzm, ciekawość, oryginalność, wnikliwość, szerokie zainteresowania) (McCrae, John, 1992). W świetle nowszych badań Eysencka na neurotyzm składają się następujące główne cechy: lękliwość, depresyjność, poczucie winy, napięcie, nieśmiałość, niska samoakceptacja, emocjonalność, irracjonalność, nastrojowość (Eysenck, 1990).

Dane na temat związków neurotyczności z twórczością są niejednorodne. Proces neurotyczny wobec twórczości jest zjawiskiem destruktywnym (Hor-

ney, 1976), bądź też służy stworzeniu nowej konstrukcji, przejściu na nowy, wyższy poziom rozwoju (Dąbrowski, 1975). Wyniki Kalifornijskiego Instytutu Badań IPAR dowodzą, iż osoby twórcze cechuje wyższy od przeciętnego w populacji poziom zaburzeń psychicznych, ale w odróżnieniu od neurotyków odznaczają się przy tym silnym ego (Trzebiński, 1976). Wysoki poziom twórczości może przyczyniać się do redukcji neurotyzmu, a wysoki poziom neurotyzmu może blokować postawę twórczą, jeśli potencjalnie ona istnieje (Popok, 1988). Badania dotyczące różnic osobowościowych u ludzi twórczych i nie-twórczych dowodzą, iż młodzież o wysokim poziomie zachowań twórczych ma niższy poziom zachowań neurotycznych, jest odporniejsza na stres i bardziej dojrzała społecznie.

Celem prezentowanych badań jest analiza zależności między poziomem neurotyczności a zachowaniami twórczymi młodzieży akademickiej.

2. Metoda badań

Badania prowadzono w latach 1993-1995 na trzech Wydziałach Filii UW w Białymstoku: Matematyczno-Przyrodniczym, Humanistycznym oraz Pedagogiki i Psychologii. Poddano badaniom 306 studentów IV i V lat następujących kierunków studiów: Matematyka, Biologia, Historia, Filologia Polska, Filologia Rosyjska, Nauczanie Początkowe, Pedagogika Opiekuńczo-Wychowawcza, Wychowanie Przedszkolne. Dla potrzeb badań wykorzystano następujące metody:

- Inwentarz Osobowości (MPI) H.J. Eysencka
- Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH St. Popka.

Inwentarz Osobowości (MPI) należy do najbardziej znanych kwestionariuszy osobowości i służy do pomiaru jej dwóch podstawowych wymiarów, mianowicie zrównoważenia – niezrównoważenia (neurotyczności) oraz introwersji – ekstrawersji. Inwentarz został wybrany do prezentowanych badań ponieważ mierzy określone dymensje osobowości oraz wskazuje równocześnie na sposób przystosowania się jednostki do otoczenia i na poziom dojrzałości emocjonalnej i społecznej badanych.

W celu ustalenia poziomu postaw twórczych wykorzystano Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH. Koncepcja kwestionariusza oparta jest na założeniu, że postawa twórcza stanowi pojęcie znacznie szersze niż uzdolnienia twórcze. Jest rozumiana jako aktywny stosunek do świata i życia, wyrażający się potrzebą poznania i świadomego przetwarzania zastanej rzeczywistości, a także własnego „ja” (transgresyjna koncepcja osobowości). Na postawę twórczą składają się dwie sfery: poznawcza i charakterologiczna. Pierwsza wynika z dyspozycji intelektualnych, ale w szerszym ujęciu niż przy pomiarach ilorazu inteligencji i związana jest z możliwościami instrumentalnymi (dzięki wyobraźni, intuicji i myśleniu dywergencyjnemu). Z uwagi na to, że zakres pomiaru znacznie wykracza poza myślenie dywergencyjne, sfera poznawcza została określona jako zachowanie heurystyczne. Cechy przeciwstawne wyznaczają typ konwergencyjny, określane w kwestionariuszu jako zachowanie algorytmiczne. Drugą sferę stanowi zespół cech charakterologicznych (decydujących o dynamice motywacyjnej), umożliwiających aktywne realizowanie potencjalnych możliwości poznawczych człowieka. W skład KANH wchodzi cztery podskale: konformizm (K), nonkonformizm (N), zachowanie heurystyczne (H), zachowanie algorytmiczne (A).

Skale: nonkonformizm i zachowania heurystyczne skupiają te właściwości wewnętrzne, które przypisywane są ludziom twórczym.

Skale: konformizm i zachowania algorytmiczne – stanowią przeciwieństwo postawy twórczej.

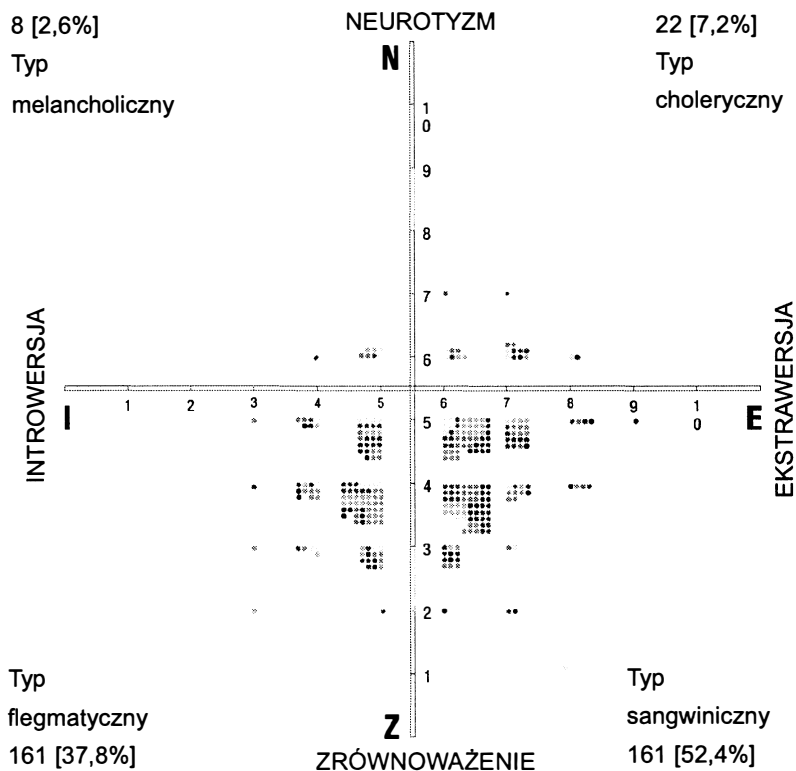
3. Statystyczny opis wyników badań

Średni poziom neurotyzmu w badanych grupach wynosił 23,78 i był niższy od średnich uzyskanych na normalizacyjnych grupach studentów (24,31) i studentek (28,95) polskich (Choynowski, 1980). Średni wynik neurotyzmu badanych kobiet wynosił 23,7 [N=255], natomiast mężczyzn 24,5 [N=51].

Analiza statystyczna wyników uzyskanych w całej badanej grupie nie wykazała istotnych różnic w poziomie neurotyzmu w odniesieniu do płci, kierunku studiów i profilu kształcenia. Wśród badanych najwięcej osób (N=161)

reprezentowało sangwiczne typy osobowości (50%); typ zrównoważonego introwertyka (flegmatyk) 16 osób (38%). Znacznie rzadziej spotyka się studentów o cholerycznym typie osobowości (neurotyczny ekstrawertyk) 7,2% (N=21) oraz melancholicznym typie osobowości (introwertywny neurotyk) 2,6% (N=8). [por. wykres nr 1]

Wykres nr 1. Rozkład wyników uzyskanych w badaniu Inwentarzem Osobowości H. J. Eysencka – dla studentów V lat poszczególnych kierunków studiów

Różnice między średnimi neurotyzmu w grupie osób o wysokim poziomie postaw twórczych [N=91; \bar{x} =23,8] i niskim poziomie postaw twórczych [N=56; \bar{x} =24,5] okazały się nieistotne statystycznie ($t=0,5$; $p=0,62$).

Istotne okazały się różnice między średnim neurotyzmem w grupie osób o niskim i wysokim poziomie postaw odtwórczych ($t=2,6$; $p=0,01$). W grupach różniących się wysokim i niskim poziomem postaw twórczych wystąpiła istotna statystycznie różnica w odniesieniu do skali konformizmu ($t=3,79$; $p=0,0002$).

W sferze charakterologicznej konformizm określały m.in.: zależność, pasywność, niesamodzielność, nieodpowiedzialność, nietolerancja, brak krytycyzmu. Wyniki wskazują na negatywną korelację między konformizmem a zachowaniem twórczym we wszystkich grupach różniących się poziomem postaw twórczych [dla wysoko twórczych $r=-0,2$, $p=0,06$; dla średnio twórczych $r=-0,2$, $p=0,2$; dla nisko twórczych $r=-0,07$, $p=0,6$]. Wyniki te świadczą, że im wyższy konformizm, tym niższy poziom postaw twórczych. We wszystkich grupach różniących się poziomem postaw twórczych neurotyzm pozytywnie korelował z konformizmem ($r=0,2$; $p<0,05$). Wyraźna lecz mata zależność między wskaźnikami sugeruje, że neurotyzm związany jest pozytywnie z konformizmem.

W grupie o wysokim poziomie postaw odtwórczych (N=103) korelacja między neurotyzmem a nonkonformizmem była negatywna ($r=-0,06$; $p<0,10$). Stwierdzono także ujemną korelację obu wskaźników w grupie kobiet ($r=-0,02$; $p<0,10$) i mężczyzn ($r=-0,06$; $p<0,10$). Neurotyzm pozytywnie korelował z nonkonformizmem w grupach studentów o profilu pedagogicznym ($r=0,06$; $p<0,10$), natomiast negatywnie w odniesieniu do profilu humanistycznego ($r=-0,06$; $p<0,10$) i matematyczno-przyrodniczego ($r=-0,1$; $p=0,4$).

Osoby uzyskujące wysokie wyniki w skali postaw twórczych oceniały siebie w sferze charakterologicznej przede wszystkim jako samorganizowane, tolerancyjne, samokrytyczne, otwarte, niezależne i odpowiedzialne. Mniej zdecydowanie oceniały siebie jako aktywne, oryginalne, spontaniczne, odważne i konsekwentne. Najczęściej uznawały za nieprawdziwe w KANH twierdzenie świadczące o wysokim poczuciu wartości "ja".

Płeć różnicowała istotnie poziom wyników w skali nonkonformizmu: mężczyźni w stosunku do kobiet charakteryzowali wyższy poziom nonkonformizmu

($t=3,9$; $p=0,0001$). W grupach różniących się wysokim i niskim poziomem postaw twórczych neurotyzm korelował pozytywnie z zachowaniem algorytmicznym. Określało ono właściwości sfery poznawczej, takie jak: pamięć mechaniczna, wyobraźnia odtwórcza, niska refleksyjność, bierność poznawcza, brak uzdolnień artystycznych. Badane grupy różniły się istotnie poziomem zachowań algorytmicznych ($t=2,0$; $p=0,5$). W grupie o wysokim poziomie postaw odtwórczych (K+A) neurotyzm skorelowany był ujemnie z zachowaniem algorytmicznym ($r=-0,2$; $p=0,02$). W odniesieniu do postaw odtwórczych wynik ten może sugerować, że im większe nasilenie zachowań algorytmicznych, tym niższy poziom neurotyzmu (zależność wyraźna, lecz mała). Badane grupy istotnie różnicowały poziom zachowań heurystycznych ($t=22,3$; $p<10(-6)$).

W grupie o wysokim poziomie postaw twórczych neurotyzm ujemnie korelował z zachowaniem heurystycznym ($r=-0,01$; $p=0,9$). Osoby twórcze potwierdzały w sferze intelektualnej samodzielność obserwacji, aktywność poznawczą, wysoką refleksyjność, samodzielność intelektualną, pamięć logiczną. Mniej zdecydowanie przypisywały sobie twórczość werbalną, myślenie dywergencyjne, wyobraźnię twórczą i elastyczność intelektualną. Najczęściej uznawano za nieprawdziwe w KANH stwierdzenia, które; określały uzdolnienia artystyczne i zdolności techniczne.

Badania wykazały, że płeć różnicowała istotnie poziom postaw twórczych. Różnica wartości średnich w skali (N+H) mężczyzn ($x=39,0$) i kobiet ($x=33,5$) wyniosła $t=4,64$; $p=0,00005$. Wskazuje to na przewagę cech twórczych u mężczyzn zarówno w sferze poznawczej (H-A), jak i charakterologicznej (N-K).

Poziom postaw twórczych różnicował istotnie kierunek studiów. Do typu twórczego należeli studenci filologii polskiej i nauczania początkowego, bowiem uzyskali wyniki wysokie zarówno w sferze poznawczej, jak też motywacyjnej. Do typu odtwórczego zaliczeni zostali studenci filologii rosyjskiej, którzy w obydwu sferach osiągnęli wyniki niskie. Pozostałe kierunki studiów reprezentowały typ mieszany, ponieważ w jednej ze skal badani uzyskali wyniki wysokie, w drugiej zaś przeciętne lub niskie. Profil kształcenia nie różnicował istotnie wyników w skali (N+H). Wystąpiła różnica na granicy istotności statystycznej w poziomie postaw odtwórczych między profilem matematycznym a humanistycznym ($t=1,86$; $p=0,06$).

W grupie o wysokim poziomie postaw twórczych (N=91) pochodzenie inteligentne deklarowało 40 osób (44%), robotnicze 39 (43%), chłopskie 12 (13%). Z dużych ośrodków miejskich wywodziło się 50 osób (55%); z miast do 100 tys. mieszkańców i mniejszych miejscowości 29 osób (32%); ze wsi 12 osób (13%).

4. Podsumowanie

Przeprowadzone badania młodzieży akademickiej nie potwierdziły dotychczasowych danych na temat jej wyższego poziomu neurotyczności w porównaniu z grupami przeciętnymi. Średni poziom neurotyzmu w MPI zawierał się w granicach wyników przeciętnych (studenci) i poniżej przeciętnych (studentki) w odniesieniu do norm polskich dla populacji studenckiej.

Wyniki uzyskane w KANH nie są traktowane w kategoriach pomiaru konkretnych uzdolnień "do czegoś", w kategoriach dziedzin działalności czy przedmiotów nauczania. Należy je traktować jako kategorie ogólnych uzdolnień twórczych i odtwórczych w sferze poznawczej i charakterologicznej.

Osoby reprezentujące typ twórczy osiągnęły wysokie wyniki zarówno w sferze motywacyjnej jak i poznawczej (przy braku uzdolnień artystycznych i zdolności technicznych).

Osoby reprezentujące typ mieszany, (uzyskujące wysokie, przeciętne i niskie wyniki w obydwu sferach), uzyskały globalny wynik zachowań twórczych na granicy wyników wysokich. Sprawiała to przewaga zachowań non-konformistycznych (w sferze charakterologicznej), a głównie silna motywacja wyznaczana zazwyczaj wysokim poziomem aspiracji i aktywności w dążeniu do celu. Te same osoby badane wykazały się przeciętnym i niskim poziomem sfery poznawczej. W tej sytuacji dążenie do niezależności i samodzielności prowadzić może do wysokich aspiracji w dążeniach, jednak przy słabych możliwościach poznawczych (twórczych i odtwórczych) może rodzić niepowodzenia i rozczarowania, powodować brak pełnej samorealizacji poprzez twórczość.

Zarówno płeć, jak i kierunek studiów oraz profil kształcenia nie różniczo-

wały neurotyczności. Neurotyzm różnicował grupy o wysokim i niskim poziomie zachowań twórczych, gdzie był dodatnio skorelowany z konformizmem. W odniesieniu do postaw twórczych i odtwórczych ujemna korelacja między neurotyzmem a zachowaniem algorytmicznym wskazywała na wyraźną zbieżność obu wskaźników.

Badania wykazały przewagę cech twórczych u badanych mężczyzn zarówno w sferze poznawczej jak i charakterologicznej.

Zgodnie z przyjętą w założeniach KANH interakcyjną teorią zdolności należy pamiętać, że uzdolnienia do zachowań twórczych nasycają w jakimś stopniu każde działanie ludzkie, wpływając tym samym na funkcjonowanie bardziej adaptacyjne (przystosowawcze) lub innowacyjne (twórcze).

Bibliografia

- Choynowski M.: *Opracowanie polskiej adaptacji „nwentarza Osobowości”. Wyniki krajowe, porównania międzynarodowe.* Biuletyn Psychometryczny T. II Warszawa-Wrocław-Kraków 1968.
- Dąbrowski K.: *Osobowość i jej kształtowanie poprzez dezintegrację pozytywną,* Warszawa 1975.
- Eysenck H.J.: *Biological dimensions of personality.*(w:) Pervin L.A. (red.) *Handbook of personality: theory and research.* New York 1990, the Guilford ord Press.
- Horney K.: *Neurotyczna osobowość naszych czasów,* Warszawa 1976, PWN.
- John O.P., McCrae R.R.: *An introduction to the five - factor model and its applications.* Journal of Personality 1992, 60.
- Popek A.: *Osobowość młodzieży o zróżnicowanym poziomie postaw twórczych* (w:) *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio J. Paedagogia-Psychologia* Vol.1, 1988.
- Popek St.: *Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH-* podręcznik wyd. UMCS, Lublin 1989.Trzebiński J.: *Osobowościowe warunki twórczości,* (w:) *Osobowości a społeczne zachowanie się ludzi,* (red.) Reykowski, W-wa 1976.